

Ziemeļgaujas dabas vērtības

visvairāk apdraud:

Pļavu un ganību izzušana, galvenokārt to aizaugšanas rezultātā. Retāk bioloģiski vērtīgo pļavu un ganību izzušanas iemesls ir to uzařšana vai mēřlošana, kā arī apbūve.

Pārāk intensīva mežu izmantošana. Mežu ciršana ir notikusi pārāk lielā apjomā, izraisot vecu mežaudžu trūkumu, kā arī negatīvi ietekmējot ūdeņi mitošās sugas.

Informācijas trūkums par teritorijas dabas vērtībām, to saglabāšanas iespējām un finansējuma piesaistiřanu šim mērķim.

Neorganizēts un nekontrolēts tūrisms, kas, no vienas puses, apdraud dabas vērtības, bet no otras puses, neļauj izmantot dabas tūrisma potenciālu teritorijas attīřtībai.

Projektā plānotie pasākumi:

1. **Dabas vērtību - pļavu, mežu un ūdeņu biotopu, augu, putnu, bezmugurkaulnieku un zivju sugu inventarizācija un kartēšana**. Lidzšinējā informācija ir pietiekama, lai Ziemeļgauju atzītu par izcilu dabas teritoriju, tomēr nepieciešams ievākt precīzākus datus, lai varētu plānot aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumus.

2. **Agrovides plānu izstrāde zemnieku saimniecībām**. Agrovides plānā tiek aprakstītas lauksaimniecības zemju dabas vērtības un tām nepieciešamie apsaimniekošanas pasākumi konkrētas saimniecības ietvaros.

3. **Dabas aizsardzības plāna izstrāde teritorijai**. Dabas aizsardzības plānā tiek novērtēts sugu un biotopu stāvoklis un plānota to aizsardzība, paredzot konkrētus pasākumus, nepieciešamo finanšu apjomu un iespējamus finanšu avotus. Dabas aizsardzības plāns ir oficiāls dokuments – to apstiprina Ministru Kabinets. Kamēr nav izstrādāti IAIN, attiecīgajā teritorijā ir spēkā ģipaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi.

4. **Individuālo aizsardzības un izmantošanas noteikumu (IAIN) un teritorijas zonējuma izstrāde**. IAIN nosaka konkrētas ģipaši aizsargājamās dabas teritorijas aizsardzību un izmantošanas ierobežojumus. Noteikumus apstiprina Ministru Kabinets. Kamēr nav izstrādāti IAIN, attiecīgajā teritorijā ir spēkā ģipaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi.

5. **Mikroliegumu izveide un kompensāciju izmaksa bioloģiski vērtīgo mežu aizsardzībai**. ģipaši aizsargājamo meža biotopu un sugu dzīvesvietu aizsardzībai plānots izveidot mikroliegumus. Par neiegūto materiālo labumu saimnieciskās darbības aprobežojumu dēļ paredzēta kompensāciju izmaksa. Kompensācijas projekta ietvaros tiks izmaksātas privātajiem zemes ģipašniekiem par projekta ierosinātiem un oficiāli apstiprinātiem aizliegumiem, kas mežaudzē nepieļauj nekāda veida mezsaimniecisko darbību.

6. **Pļavu un ganību atjaunošana un uzturēšana**. Projekta ietvaros paredzēts ierīkot piecas pļavu atjaunošanas un uzturēšanas paraugteritorijas. Divas no tām plānotas Valkas pagastā un pa vienai Zvārtavas, Virešu un Gaujienas pagastos. No 2004.gada daudziem Ziemeļgaujas zemju apsaimniekotājiem papildus Lauku atbalsta dienesta organizētajiem platību maksājumiem ir pieejami maksājumi par bioloģiski vērtīgo zālāju uzturēšanu. Vairumā gadījumu bioloģiski vērtīgie zālāji lauku bloku kartēs iezīmēti pēc Ziemeļgaujas projekta ieteikumiem, tādā veidā veicinot finansējuma piesaisti pļavu uzturēšanai. Šis darbs tiek turpināts, uzlabojot un papildinot bioloģiski vērtīgo zālāju kartes.

7. **ģipaši aizsargājamo meža biotopu apsaimniekošana**. Pasākums ietver mežam dabiski neraksturīgo koku un krūmu izcīřšanu ģipaši aizsargājamās meža biotopos, pameža izcīřšanu medņu rīstos, koku un krūmu izcīřšanu ap veciem ozoliem un liepām, kā arī meža apsaimniekošanas parauglaukumu ierīkošanu Gaujas ielejā "ne-kailcīřšu" metožu demonstrēšanai.

8. **Informatīvā un izglītojošā darbība**. Ietver semināru organizēšanu, bukletu izdošanu, filmas un televīzijas sīzetu sagatavošanu, informācijas centra un dabas taku izveidi un citus pasākumus.

9. **Apsaimniekošanas pasākumu monitorings**. Lai novērtētu, vai apsaimniekošanas pasākumi uzlabo pļavu un mežu biotopu stāvokli un reto sugu dzīves apstākļus, eksperti (botāņiķi un ornitologi) regulāri apseko apsaimniekotās platības.



Aizsargājamo ainavu apvidus „Ziemeļgauja” ietilpst Eiropas Savienības aizsargājamo teritoriju tīklā NATURA 2000. Aizsargājamo teritoriju tīkls izveidots ar mērķi nodrošināt apdraudēto sugu un biotopu aizsardzību visas Eiropas mērogā, ievieřot ES Putnu un Biotopu direktīvu prasības.

Projekts „Ziemeļgaujas ielejas aizsardzība un apsaimniekošana” notiek ar Eiropas Komisijas LIFE programmas LIFE-Nature apakřprogrammas finansiālu atbalstu. Apakřprogramma atbalsta pasākumus NATURA 2000 teritorijās, kas vērsti uz dabisko biotopu un sugu populāciju saglabāšanu vai atjaunošanu.



Projekta partneri un līdzfinansētāji



© Latvijas Dabas fonds
Kronvalda bulv. 4, Rīga, LV-1842, Latvija
Tālrunis: 7034894, fakss 7830291
E-pasts: ldf@lanet.lv
Mājas lapa: www.ldf.lv

2004

Teksts: I. Vilka, V. Lārmanis
Vāka foto: E. Račinskis

Bukleta sagatavošanu un izdošanu finansējis: Latvijas Vides aizsardzības fonda administrācija
Makets un druka: Jelgavas tipogrāfija

ZIEMEĻGAUJA

AIZSARGĀJAMO AINAVU APVIDUS „ZIEMEĻGAUJA” DABAS VĒRTĪBAS UN PROJEKTS „ZIEMEĻGAUJAS IELEJAS AIZSARDZĪBA UN APSAIMNIEKOŠANA”

Gaujas ielejai raksturīgo ainavu veidojis Gaujas mainīgais tecējums. ģipaši tas attiecas uz upes vidusteci – Ziemeļgauju, kur upes gultne ir visnepastāvīgākā, pateicoties smilšainajai gruntij. Meži, pļavas un vecupes Ziemeļgaujas ielejā veido savdabīgu ainavisku mozaīku. Daudzi no šeit sastopamajiem biotopiem (noteiktiem, viendabīgiem mežu, pļavu un ūdeņu veidiem) ir Latvijā reti sastopami un ģipaši aizsargājami, tajos mīt reti un apdraudēti augi, ķerpji, sēnes, kukaiņi, putni...

2003. gada beigās Latvijas Dabas fonds uzsāka projektu „Ziemeļgaujas ielejas aizsardzība un apsaimniekošana”, kas ilgs līdz 2007. gada sākumam. Projekts tika plānots, lai:

- 1) nodibinātu aizsargājamo teritoriju Ziemeļgaujas ielejā un iekļautu to starptautiskajā aizsargājamo teritoriju tīklā NATURA 2000;
- 2) izstrādātu teritorijas dabas aizsardzības plānu;
- 3) uzsāktu dabas aizsardzības plāna ieviešanu.

2004. gada pavasarī Ministru Kabinets apstiprināja ģipaši aizsargājamās dabas teritorijas – aizsargājamo ainavu apvidus „Ziemeļgauja” izveidi. Ainavu apvidus ir iekļauts Eiropas Savienības aizsargājamo teritoriju tīklā NATURA 2000.



Meži



Apodziņš
Foto: A. Petriņš



Košā zeltņpore
Foto: V. Lārmanis



Parastais plaušķerpis
Foto: V. Lārmanis



Foto: V. Lārmanis



Lielā krāšņvabole
Foto: J. Čanils

Dabiska meža pastāvēšanai un attīstībai nav nepieciešama cilvēka iejaukšanās, gluži otrādi – jo mazāk mežs cilvēka ietekmēts, jo tas no bioloģiskā viedokļa ir vērtīgāks. Mūsdienās pilnīgi dabiski veidojušos mežu Latvijā tikpat kā nav. Tomēr ir izņēmums, kas raksturīgi tieši Ziemeļgaujai – meži, kas veidojas vienmēr mainīgajos Gaujas ielokos. Smilšu sēres, kas radušās, Gaujas gultnei pārvietojoties, pakāpeniski aizaug ar lakstaugiem, krūmiem un, visbeidzot, ar mežu. Šos mežus nekad neviens nav sejis, stādījis vai kopis, un šis ir vienīgais gadījums, kad uz Latvijā augošu mežu var attiecināt vārdu „pirmatnīgs”.

Pie Gaujas un tās vecupēm sastopami lapu koku un jauktie meži ir bagāti ar retiemi kņepjiem, sēnēm, kukaiņiem un putniem. Šeit plaši izplatīti ir citur reti sastopami vītoli un dabiskie baltalkšņu meži. Vairākās vietās atrodamas izcilas vecu ozolu audzes. Ievērojamu daļu mežu veido aizaugušas senas parkveida plavas vai ganības. Vecie, iztrupējušie lapu koki dod mājvietu lapukoku praulgrauzim – vabolei, kas ir kļuvusi par vienu no dabas aizsardzības simboliem Eiropā. Ozoli, kuru vecums pārsniedz divus gadsimtus, dod iespēju augt ļoti reti sēņu sugai – košajai zeltņporei. Dobumainos kokos ligzdvietaš atrod pūces un lielā gaura, ligzdo un barojas reti sastopamās dzeņu sugas.

Ārpus Gaujas ielejas sastopami plaši priežu meži. Tie ir ļoti nozīmīgi kā medņu riesta vietas. Priežu meži teritorijā daudz cietuši no saimnieciskās izmantošanas. Tādēļ veci, dabiski priežu meži ar sausokņiem (nokaltušiem kokiem) un kritālām sastopami tikai atsevišķās vietās un ir īpaši saudzējami. Vecu priežu mizā un koksni mit retas vabolu sugas. Melno dzilnu izkaltajos dobumos ligzdo meža balodis, lielā gaura, gaigala.

Ūdeņi

Neapšaubāmi, Gauja ir teritorijas veidojošais un vienojošais elements, tās „sirds un dvēsele”. Ainau apvidus ietver ap 140 km Gaujas upes. Ūdeņi veido ielejas ainavu, ietekmējot arī citus biotopus, it sevišķi pavasara palu laikā. Gaujai likumojot, upes agrākajās gultnēs veidojušās vecupes jeb attekas. To kopgarums pārsniedz pašas Gaujas garumu, veidojot daudzveidīgu un Latvijas ainavā unikālu upes un vecupju kompleksu.

Lielākās Gaujas pietekas Ziemeļgaujas teritorijā ir Tirziņa, Vizla, Vecpalsa, Vija un Abuls. Ziemeļgaujas ainavu apvidū ietilpst arī vairāki ezeri: Sīlezers, Kokšu ezeri un daļa no Cepurītes ezera. Lielā ūdeņu daudzveidība (no upju straujtecēm līdz stāvošiem ūdeņiem vecupēs) ir pamatā bagātai ūdens bezmugurkaulnieku (kukaiņu, zirneklu, gliemju) faunai, kas ietver arī īpaši aizsargājamas sugas, kā arī veido barības bāzi zivīm, putniem un zvēriem.

Ziemeļgaujas ūdeņos mit vairākas īpaši aizsargājamas zivju sugas – lasis, alata, dūņu pikste, upes un straute nēģis. Saimnieciskā darbība ūdeņu krastos ietekmē to iemītniekus, tādēļ Gaujas ielejā tā būtu jāveic tāda veidā, kas pēc iespējas mazāk piesārņotu tuvumā esošos ūdeņus. Īpaši jutīgas attiecībā uz ūdens kvalitāti ir Gauja un tās pietekās sastopamās lašveidīgo zivju sugas.



Lielā gaura (mātīte)
Foto: A. Petriņš



Perlamūtrene
Foto: I. Vilka



Gaujas vecupe
Foto: V. Lārmanis



Dižzirneklis
Foto: V. Lārmanis



Gauja pie Strenčiem
Foto: I. Vilka

Plāvas

Foto: V. Lārmanis



Krustlapu drudzene
Foto: I. Kabucis



Kīkuts
Foto: A. Petriņš



Grieze
Foto: A. Petriņš



Vīru dzegužpuķe
Foto: I. Vilka

Pateicoties Gaujas veidotajam nelīdzēnajam reljefam, Ziemeļgaujas ielejā mozaikveidā sastopamas dažādiem mitruma apstākļiem raksturīgās plavas – sākot no sausām plavām senielejas nogāzēs un upes senu gultņu krastu terasēs un beidzot ar slāpjam palieņu plavām upes senajās gultnēs. Sausās plavas ziedu laikā ir sevišķi krāšņas. Daudzas no tām ir ne tikai īpaši aizsargājami plavu biotopi, bet arī nozīmīgas orhideju atradnes – te sastopamas dažādas dzegužpīrkstītes, vīru un brunčepuru dzegužpuķes. Savukārt mitrās plavas ir nozīmīgas griezes un kīkuta ligzdošanai. Ziemeļgaujas ielejai raksturīgas parkveida plavas ar ozoliem un liepām. Vecie plavu koki ir dzīves vieta retiemi kukaiņiem un kņepjiem, kas apdzīvo saules apspīdētus koku stumbrus.

Atšķirībā no mežiem, plavas Latvijā ir cilvēka veidotas un uzturētas, tādēļ to saglabāšanai nepieciešama atbilstoša, nepārtraukta apsaimniekošana. Bioloģiski vērtīgākās ir neielabotas, ilgstoši plautas vai noganītas plavas. Tā kā daudzviet jau ilgus gadus nenotiek lauksaimnieciskā darbība, lielākais drauds Ziemeļgaujas plavām ir aizaugšana. Plavai aizaugot, izzūd tai raksturīgās augu sugas, augājs kļūst vienveidīgs, veidojas bieža kūla un ieviešas krūmi. Tādēļ izzūd gan pat plavas biotops, gan arī, līdz ar krūmu ieaugšanu, plava kļūst nederīga īpaši aizsargājamo putnu – griezes un kīkuta ligzdošanai. Pašlaik griezes Gaujas plavās vēl sastopamas salīdzinoši daudz, taču, turpinoties plavu aizaugšanai, to skaita samazināšanās ir neizbēgama.

Bez mežiem, plavām un ūdeņiem Ziemeļgaujā sastopami arī citi reti un īpaši aizsargājami biotopi – kalkšņu un smilšakmens atsegumi Gaujas krastos, iekšzemes kāpas un pārejas purvi.



Parkveida plava
Foto: V. Lārmanis